

Ірина Коваль-Фучило
(Київ)

ЗБЕРЕГТИ РОДИННИЙ ПІСЕННИЙ СКАРБ

Хай М., Федоронько Л. Динаміка фольклорної традиції сіл Лютовиська та Биличі на Старосамбірщині / Михайло Хай, Лідія Федоронько. – Львів : Астролябія, 2016. – 260 с.

Рецензована книга доповнює низку видань, присвячених локальним народним традиціям [2]. Це збірка народнопісенної лірики, що вміщує тексти, зібрані у два етапи: упродовж 1969–1975 років записи здійснював Михайло Осипович Хай, а менш ніж за півстоліття – у 2013–2015 роках – Лідія Романівна Федоронько.

Усі тексти – з малодослідженої межової зони бойківського Підгір'я і Надсяння, а саме з батьківських сіл М. Хая – Лютовиська і Биличі (Старосамбірський р-н Львівської обл.). Усього з варіантами у виданні представлено близько 150 зразків. До кожного з них подано нотну розшифровку і паспортизацію. Крім цього, до книги входять записи інструментальної музики із села Лютовиська (8 номерів), здійснені в 1980-х роках, а також дві авторські передмови, післямова М. Хая, родинні світлини різних років і алфавітний покажчик творів. Основне завдання книги полягає у презентації і збереженні «специфіки бойківсько-підгірсько-надсянського пісенного фольклорного мелосу» [5, с. 33].

Автором першої передмови «Із маминої скрині. Мої найперші фольклористичні записи» [5, с. 11–35] є доктор мистецтвознавства, професор Михайло Хай. По суті, це відверті та зворушливі спогади музикознавця про його дитинство. Крім опису побутування народної лірики, інструментальної музики, обрядових жанрів, способів передачі традиції [5, с. 16, 19, 20, 30], передне слово містить чимало відомостей про народну педагогіку (наприклад, про систему заохочень і покарань [5, с. 12]), народну релігійність [5, с. 13], родинні стосунки (так, багатодітні сім'ї часто давали на виховання дитину найближчим бездітним родичам [5, с. 14]), стосунки між сільськими громадами [5, с. 27], особливості місцевих говірок [5, с. 16, 21, 27]. Із передмови довідуємося про «перші музич-

ні університети» [5, с. 21] пана Михайла. Можна констатувати, що з учителями йому пощастило, оскільки і його родина, щедро наділена музикальним хистом, помітила і плекала здібності хлопчика, і шкільні вчителі свого часу підтримали талант малого Михайла [5, с. 21–22].

Для становлення наукового світогляду сьогоденного доктора мистецтвознавства важливо, що він вивчав традиційну культуру, так би мовити, «із середини», в умовах природного побутування. Найяскравішими спогадами про це є його неодноразова участь у різдвяному вертепі, у великодніх «лагівках» і «жельмані» [5, с. 22]. Зрештою це обрядове пісенне середовище й створило сьогоденного дослідника: «Саме цей пронизливо голосистий дівочий щедрувальний та вуличний спів і став потім предметом особливого мого зацікавлення природною структурою та етнофонічною (народно-виконавською) органікою традиційних гуртових співацьких форм і передусім манерою звукоутворення» [5, с. 19].

Із передмови довідуємося, що не менше панові Михайлу пощастило з інформантами. Сьогодні з відстані здобутого досвіду він може виокремити і дати належну оцінку особливо яскравим носіям народнопісенної традиції. Таким виконавцем був швагрю Микола Іванович Звір, від якого дослідник записав «увесь “активний” чоловічий репертуар їхнього родового села Билич» [5, с. 14]. Микола був «неймовірно говірливим і співучим балагуром і “душею” всіх родинних і неродинних компаній і застіль <...> його манера чоловічого народного співу виявилась другим [після матиного. – І. К-Ф.] за вагою й глибиною художнього одкровення моїм фольклорним “університетом”» [5, с. 14].

Передмова Лідії Федоронько «Характеристика народномузичних традицій сіл Лютовиська та Биличі Старосамбірсько-

го району» [5, с. 36–54] – це аналіз народного музичного репертуару календарного циклу, родинних обрядів, точніше весілля (включно з описом обрядових деталей), позаобрядової пісенності. Чи не найціннішим висновком із цієї наукової студії є таке твердження авторки: «Спостереження над побутуванням пісень виявило, що, навіть попри ознаки згасання, локальна автентична традиція володіє іманентними можливостями до відродження, як це відбулося з гаївковим обрядом у Лютовиськах. Більшою мірою такі тенденції притаманні позаобрядовим жанрам локального репертуару завдяки їхній здатності змінюватись під впливом чинників часу і трансформування традиції» [5, с. 53–54]. Цікаво, що раніше веснянообрядові пісні побутували і в селі Биличі, проте тут вони не відродилися. Можливо, це зумовлено певною, так би мовити, політичною відмінністю цих сіл, про що зазначено в першій передмові рецензованого видання: «Лютовиська завжди вважалися націоналістичним селом, а в Биличах після Першої світової війни досить сильно відчувався вплив КПЗУ» [5, с. 27]. Усе-таки ця «іманентна можливість» гріє душу кожного фольклориста і просто шанувальника народної творчості.

У передмові пані Лідії мою увагу привернув ще один вельми важливий і показовий факт динаміки фольклорної традиції, а саме побутування весільних пісень: «У Биличах, за свідченням інформанток, була одна жінка, яка поєднувала функцію плетільниці вінка для молодої та функцію свахи, що співала при тому обрядові пісні. Звичайно, підспівували всі присутні жінки, але ініціатива належала саме їй. Вона ревно оберігала тексти, нікому їх не давала, а з її відходом від активної участі в обрядодії ці тексти вийшли з ужитку» [5, с. 45]. На мою думку, та жінка брала якусь плату за свою роботу і не хотіла ні з ким ділити заробіток. На жаль, її жадібність пришвидшила згасання традиції виконання обрядових пісень на вінкоплетінні. Зрештою, зникнення весільних пісень зумовлене передусім зміною обставин життя і трансформацією символічних цінностей. Їх поступово заміщують монолози старости чи весільної тамади.

Ознайомлення з основною частиною збірки, а саме з текстами пісенного фоль-

клору, дає цікавий матеріал для висновків про провідну проблему, заявлену в назві видання, – динаміку фольклорної традиції. Серед помічених особливостей, закономірностей динаміки традиції – міжжанрова міграція текстів. Так, у підрозділі «Весільні пісні» Лідія Романівна подає такий текст (№ 28 В): «Як плели вінці в молодой, свахи співали:

Ой заквили фіялочки, заквили,
Та й всі гори, долиночки покрили»
[5, с. 163].

Ця пісня в Яворівському районі Львівської області побутує як риндзівка¹, а в інших районах Львівщини – як гаївка [3; 4].

Ще один приклад. У підрозділі «Лірико-побутові пісні» подано пісню «Ой там в лісі під липою» (№ 49) із добре відомим мотивом загадування загадок філософського змісту:

Що то росте без коріння?
Що то цвіте без насіння?
Що то грає – голос має?
Що то плаче, сліз не має?
Що то світить ясно вгорі?
Що то плине в чорнім морі?
Що то світить без жарини?
Хто то жиє без дружини?
[5, с. 200–201].

У ліричну народну поезію цей мотив потрапив з календарно-обрядових русальних пісень [1, с. 309–310].

Ще одна риса побутування традиції – варіювання вступної частини. Це явище характерне насамперед для балад, ліричних і соціально-побутових пісень. Так, у вже згаданому підрозділі «Лірико-побутові пісні» вміщено пісню «На городі верба рясна» (№ 47) з таким початком:

На городі верба рясна роспустила
галуззя,
Любилися, кохалися не надармо,
аж до вінця [5, с. 198].

Це історія про те, як парубок три роки «любив» одну дівчину, а одружитися вирішив з іншою. Покинута кохана прийшла до церкви подивитися на вінчання. Зрештою, хлопець вирішує залишити наречену і повернутися до колишньої дівчини. Уперше цей сюжет я почула від своєї матері, Слоцької Розалії Антонівни, 1948 р. н., уродженки с. Малі Мокряни (Мостиський р-н Львівської обл.). Початок там був такий:

Ой вишеньки-черешеньки у вишневому саду,
Кохалися, любилися – все це марно пропало ².

Далі текст досить подібний до наведеного в рецензованій книзі.

У першій частині збірки спостерігаємо те ж явище в ліричній пісні «Ой вербо, вербо, крутая вербо, на тобі листя зелене» (№ 10):

– Ой вербо, вербо, крутая вербо, на тобі листя зелене.

Ой куди їдеш, де від'їжджаєш, мій милесенький від мене? [5, с. 67].

Мені відомий такий варіант початку цього тексту:

Зелений дубе, дубе зелений, на тобі листя зелене.

Ой де ж ти їдеш, де від'їжджаєш, ти мій миленький від мене? ³

Це лише штрихи до аналізу порушеної проблеми динаміки фольклорної традиції. Упевнена, що знавці пісенних жанрів знайдуть у збірці цікавий матеріал для роздумів. Мою увагу привернули надзвичайні тексти різдвяного циклу з космічними мотивами про розмову апостолів Петра і Павла [5, с. 128], з мотивом чуда – дозріванням за ніч жита [5, с. 126–127], мотивами будівництва церкви [5, с. 119–120, 124–125], чуда зі зціленням зламаної ноги [5, с. 132], з мотивами створення світу [5, с. 154–155] та інші.

Висловлюючи вдячність упорядникам за здійснену роботу, хочу висловити по-

бажання, щоб вони надалі подавали більше інформації про побутування пісенних жанрів, особливо це стосується обрядового фольклору. Так, часто важко зрозуміти, коли і хто виконував ті чи інші весільні пісні, приспівки [5, с. 166–167]. Такі відомості обов'язкові для аналізу динаміки фольклорної традиції.

Примітки

¹ Із власних польових записів.

² Запис із пам'яті.

³ Запис із пам'яті.

Джерела та література

1. Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року / упорядкування, передмова і примітки О. І. Дея. Нотний матеріал упорядкував А. І. Гуменюк. – Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1963. – 671 с.

2. Коваль-Фучило І. Увага до локальних досліджень // Народна творчість та етнологія. – 2014. – № 5. – С. 113–116.

3. Ой зацвіли фіялочки, зацвіли [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nashe.com.ua/song/8931>.

4. Пісні з Галичини / упорядники Р. П. Береза, М. О. Дацко. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

5. Хай М., Федоронько Л. Динаміка фольклорної традиції сіл Лютовиська та Биличі на Старосамбірщині / Михайло Хай, Лідія Федоронько. – Львів : Астролябія, 2016. – 260 с.